

Сучасний стан та перспективи інвестиційного розвитку галузі

В статті досліджено вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на сучасний розвиток металургійної галузі України. Автором проведено аналіз інвестиційного розвитку металургійної галузі. Обґрунтовано перспективні шляхи інвестиційного розвитку металургійної галузі в сучасних соціально-економічних умовах розвитку України. Іл. 1. Бібліогр.: 9 найм.

Ключові слова: металургійна галузь, експорт, внутрішнє споживання, інвестиційний розвиток, інвестиційні проекти, капітальні інвестиції, прямі іноземні інвестиції

The article examines the impact of internal and external factors on the modern development of the steel industry of Ukraine. The author analyzes the investment development of the steel industry. Promising ways of investment development of the steel industry in the modern social and economic conditions of Ukraine are substantiated in the article.

Keywords: steel industry, exports, domestic consumption, investment development, investment projects, capital investment, foreign direct investment

Металургія є провідною галуззю промисловості України, показники якої відображають також загальну соціально-економічну ситуацію в країні. Обсяги виробництва металургійної галузі забезпечують понад 20 % ВВП країни. Частка металургійної галузі у 2012-2013 роках в загальному обсязі промислового виробництва становила в середньому 22 % [5]. При цьому на галузь приходить 8 % від загальних трудових ресурсів, що зайнято в промисловості. Частка чорних металів та виробів з них у структурі українського експорту становить близько 30 %. Чорна металургія забезпечує близько 30 % валютних надходжень в країну [1].

У територіальній структурі України металургійні підприємства є ядром регіональних систем і складають основу економіки та забезпечують підтримку необхідного рівня соціального забезпечення населення території та країни в цілому.

Однак, незважаючи на достатнє забезпечення сировинними ресурсами та постійний процес адаптації вітчизняної металургійної промисловості до умов функціонування ринкового середовища, техніко-технологічний рівень та рівень конкурентоспроможності більшості видів металопродукції є вкрай незадовільними.

В умовах постійного загострення конкуренції на зовнішніх та внутрішніх ринках розвиток металургійної галузі не може відбуватись без відповідного інвестиційного забезпечення. Протягом останніх років спостерігається зниження обсягу інвестиційних вкладень – якщо у 2011 році інвестиції в металургію становили 795 млн дол. США, то у 2012 році вони знизились на 5,7 % до 792,5 млн дол. США (24,8 долари на 1 тону сталі), а в 2013 році – до 777,5 млн дол. США (24,6 доларів на 1 тону сталі). Зазначене свідчить про те, що одним із головних завдань на сьогодні є реалізація комплексу заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості української металургійної галузі.

Найбільшу увагу вирішенню проблем, що виникли останнім часом в металургійній галузі України присвятили такі вчені-дослідники, як І. Булесєв, С. Грищенко, В. Мазур, А. Пікус, О. Рябчин, В. Большаков та інші. Їх увага в основному зосереджена на вивченні та постійному аналізі сучасного стану, тенденцій та перспектив розвитку металургійної галузі, рівня її конкурентоспроможності, особливостей функціонування галузі в умовах невизначеності, розгортання кризових явищ у світі й Україні та в посткризовий період. На сьогодні недостатньо дослідженими та висвітленими в науково-практичній літературі залишаються аспекти, пов'язані зі специфікою та перспективами інвестиційного розвитку металургійної галузі.

Оцінюючи ефективність вітчизняної металургійної галузі на сьогодні, слід зазначити, що для неї характерний ряд проблем, які носять системний характер, ускладнюють її стабільний розвиток та знижують її конкурентоспроможність на світових ринках металів. Вона не встигає за швидким нарощенням потенціалу, обсягів виробництва та кардинальними змінами в структурі світового виробництва сталі.

Негативні фактори, що впливають на ефективність функціонування металургії можна поділити на внутрішні (internal factors) та зовнішні (external factors). До внутрішніх чинників негативного впливу відносяться:

- структурна недосконалість та низький техніко-технологічний рівень підприємств металургійної галузі і, відповідно, використання застарілих технологій виплавки сталі. Зокрема, частка мартенівського способу виробництва сталі (який ліквідований у розвинутих країнах ще в період 1980-1990 років) у загальному обсязі виплавки у 2013 році склала 20 %, хоча все ж таки спостерігається позитивна тенденція до зниження цього показника – порівняно з показником 1990 року (54 %) зменшилась більш ніж вдвічі;

- старіння переважної більшості основних виробничих фондів металургійних підприємств, про що свідчить надто високий рівень їх зношеності (понад нормативний строк експлуатується 50 % доменних печей, 87 % мартенівських печей; 54 % коксових батарей; 26 % конвертерів; майже 85 % прокатних станів); на устаткуванні з терміном служби вище нормативного виробляється 50 % всієї металопродукції [4];

- низька продуктивність праці та висока матеріало- та енергоємність виробництва, що пов'язані з надмірним та неефективним споживанням енергоносіїв, зокрема, природного газу;

- низьке використання альтернативних видів енергії та вторинних енергоресурсів (7-8 %), яке в 3-4 рази менше в порівнянні з країнами-членами ЄС (25 %);

- постійне зростання собівартості української металопродукції, оскільки сьогодні частка природного газу в собівартості продукції металургійних підприємств становить 1-6 % залежно від способу виробництва сталі і забезпеченості заводів власною сировиною, а ціна на природний газ в період 2010-2013 років, з урахуванням транспортування, зросла в 1,7 рази (до 485 дол. США за 1 тис. м³);

- значно вища ціна вітчизняної металопродукції, представленої на світовому ринку, внаслідок високої собівартості продукції українських металургів порівняно з їх іноземними аналогами;

- зростання частки продукції з низьким рівнем обробки (стальна заготовка, чавун, напівфабрикати), яка часто стає мішенню антидемпінгових заходів зарубіжних країн;

- недостатня якість та невідповідність вітчизняної металопродукції світовим стандартам: значна частина металопродукції, що експортується, не пройшла сертифікацію на відповідність світовим стандартам;

- металургійні підприємства відчують нестачу інвестицій для модернізації виробництва;

- є проблеми пов'язані з кадровим забезпеченням підприємств галузі, зокрема, забезпеченням фахівцями робітничих спеціальностей, низьким рівнем підготовки фахівців закладами професійно-технічної освіти;

- складні соціальні проблеми – переважна більшість підприємств галузі є містоутворюючими, що приводить до серйозних ускладнень у разі скорочення неефективних виробничих потужностей.

Серед негативних факторів зовнішнього середовища, що впливають на функціонування та розвиток металургійної галузі, доцільно назвати наступні:

- стабільне перевищення пропозиції над попитом на світовому ринку сталі (досягнутий рівень світового виробництва сталі вже перевершує потреби ринку орієнтовно на 100-150 млн тон [3]);

- постійне зростання конкуренції на світовому ринку металопродукції (Китай, який за останні роки з імпортера перетворився на найбільшого експортера високоякісної металопродукції; Японія, США, Індія, Росія, Південна Корея завдяки введенню в дію нових і модернізації діючих потужностей не тільки підвищили якість і розширили сортамент продукції, але і знизили її енергоємність і собівартість) [3];

- скорочення споживання у важливих для українського експорту регіонах (країни Європейського Союзу та Китай);

- залежність металургійної галузі України від світових цін на сталь (у 2013 році порівняно з 2012 роком зниження цін на сталь на світовому ринку становило біля 7 відсотків, що пов'язана, зокрема, з уповільненням темпів зростання світової економіки протягом останніх трьох років (2011 рік – з прогнозованих 4,2 % до 3,8 % фактично, 2012 рік – з 4 % до 3,2 %, 2013 рік – з 3,5 % до 3 % [6]) і продовженням розгортання рецесійних явищ в країнах Єврозони та зниженням темпів споживання сталі у світі – у період 2012-2013 роки зафіксовано падіння у 3 рази з 7,7 % до 2,5 %).

По-перше, відчутний вплив світових тенденцій на ефективність металургійної галузі в результаті її інтегрованості в світовий ринок металопродукції за рахунок високого рівня орієнтованості галузі на експорт (за результатами 2012-2013 років металургійна галузь України в середньому експортує 77 % виробленої продукції, а на внутрішній ринок відвантажує лише 23 %. Для порівняння, в Російській Федерації це співвідношення становить приблизно 50 на 50 %).

По-друге, внаслідок значної експортної орієнтованості галузі негативно впливає на її результати зниження обсягів експорту чорних і кольорових металів та виробів з них (за даними Національного банку України [7], у 2013 році – на 7 %, у 2012 році – на 15,4 %).

По-третє, сировинна спрямованість експорту (у структурі українського експорту частка напівфабрикатів становить 44 %).

По-четверте, низька ємність внутрішнього ринку в основному через зменшення попиту на вітчизняну металопродукцію з боку металоспоживаючих галузей промисловості внаслідок зниження ліквідності продукції та платоспроможності галузей і заморожування значної кількості великих інвестиційних проектів, зокрема, в першу чергу мова йде про машинобудування та будівництво.

Вищезазначені явища, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, мають довготерміновий характер та позначаються на конкурентоспроможності української металопродукції в цілому. Тому з огляду на визначальну роль металургійної галузі у розвитку вітчизняної економіки в цілому, Урядом та Верховною Радою України неодноразово розглядалися різні концепції та програми розвитку металургійного комплексу. Зокрема, поліпшенню стану галузі сприяло прийняття в 1999 році Закону України «Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України» [2].

Позитивний вплив на стан металургійного комплексу здійснили прийняті урядом заходи, спрямовані на стабілізацію роботи усієї галузі в умовах світової фінансової кризи. У 2004 році Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Про затвердження Державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу України на період до 2011 року», метою якої було забезпечення ефективного використання виробничого, експортного та науково-технічного потенціалу гірничо-металургійного комплексу, визначення пріоритетних напрямів структурної перебудови галузі, реструктуризації виробничих потужностей і технічного переоснащення [8]. У 2013 році було підписано Меморандум про порозуміння між Кабінетом Міністрів України та підприємствами гірничо-металургійного комплексу [9]. Спільні дії в рамках дотримання положень Меморандуму спрямовані на подолання наслідків зменшення обсягів виробництва металургійної продукції; забезпечення зменшення залежності вітчизняного ринку металургії від коливань кон'юнктури на світових товарних ринках; розвиток внутрішнього споживання металопродукції, як передумови сталого функціонування гірничо-металургійного комплексу; посилення ролі підприємств металургійної галузі у соціально-економічному розвитку держави та її промислових регіонів та інші.

Однак ключові питання розвитку галузі залишаються досі не вирішеними та потребують чіткого розуміння: як мають діяти підприємства металургійної галузі в сучасних умовах розвитку з метою подолання негативного впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на їх діяльність та пошуку нових ефективних методів управління.

Першочергово підприємства металургійної галузі конче потребують заміни технології, модернізації виробничого обладнання та установки сучасних виробничих потужностей, що дозволило б їм освоювати виробництво нових видів металопродукції, скоротити витрати усіх видів ресурсів, забезпечити дотримання екологічних нормативів тощо. Одним із провідних способів реалізації вищезазначених заходів з досягненням високого рівня ефективності ми вбачаємо у проведенні підприємствами металургійної галузі комплексної виробничої реструктуризації з урахуванням специфіки діяльності кожного окремого підприємства та нагальності здійснення відповідних змін. Це потребує залучення значних обсягів інвестицій, консолідацію всіх доступних джерел інвестиційного забезпечення даного процесу, активізації інвестиційної діяльності галузі в цілому. Тому на сучасному етапі розвитку підприємств металургійної галузі постає головне питання: як в умовах поглиблення кризових явищ у світовій фінансовій системі знайти можливі джерела фінансування.

Вирішенню зазначеного питання передуватиме проведення аналізу інвестиційного розвитку металургійної галузі в цілому та металургійних підприємств.

Дуже важливу роль в процесі інвестування у металургійне виробництво відіграють капітальні інвестиції, які за своєю суттю забезпечують просте і розширене відтворення основних фондів металургійних підприємств. До капітальних інвестицій у металургійне виробництво відносяться усі капітальні витрати, які спрямовані на приріст і відшкодування зносу основних фондів, включаючи витрати на капітальні ремонти і модернізацію виробничих потужностей металургійних підприємств. Частка капітальних інвестицій у металургійне виробництво у загальному обсязі інвестицій в промисловість за період 2010-2013 роки в середньому становить більше 10 %. Також слід звернути увагу на досить високі темпи зростання капітальних інвестицій у металургію, зокрема, за підсумком 2011 року їх обсяг зріс на 45 % порівняно з 2010 роком. Такий високий темп зростання у 2011 році можна пояснити тим, що у 2011 році закінчився термін реалізації заходів, передбачених Державною програмою розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу України на період до 2011 року [8]. В рамках її реалізації було профінансовано інвестиційні проекти на суму близько 52 млрд грн., що на 31,6 % менше фактичних обсягів інвестування металургійної галузі.

У 2012 році обсяг капітальних інвестицій у металургійне виробництво знизився на 2,5 % з 9,2 млрд грн. до 9 млрд грн. Проте, вже у 2013 році відновилось зростання на рівні 19,1 %. Але враховуючи сучасні тенденції розвитку металургійної галузі, можна стверджувати, що розвиток інвестування, з метою поліпшення та підвищення ефективності її результатів, знаходиться ще на початковому етапі. Водночас, беззаперечним є те, що ефективність інвестиційного розвитку металургійної галузі насамперед залежить від консолідації всіх інвестиційних ресурсів та їх джерел.

За підсумком 2013 року структура джерел фінансування капітальних інвестицій має наступний вигляд: власні кошти підприємств та організацій – 63,4 %; кредити банків та інші позики – 14,8 %; інші джерела фінансування – 3,7 %; кошти державного бюджету – 2,5 %; кошти місцевих бюджетів – 2,8 %; кошти іноземних інвесторів – 1,6 %. Незважаючи на те, що в структурі фінансування капітальних інвестицій основним джерелом є власні кошти підприємств, які мають найбільший вплив на загальний показник зростання капітальних інвестицій, у 2013 році, порівняно з 2012 роком, була зафіксована негативна тенденція до зниження часток інших видів фінансування (рисунок).

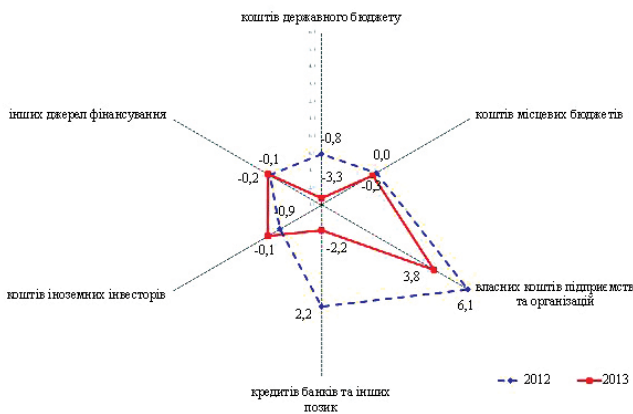

Рисунок. Внески джерел фінансування в темп зростання капітальних інвестицій за період 2012-2013 років, %. Джерело: складено автором за [5]

Про досить високий рівень інвестиційної привабливості металургійної галузі свідчить обсяг залучених прямих іноземних інвестицій. Так, частка прямих інвестицій, спрямованих у металургійне виробництво, у загальному обсязі прямих інвестицій в економіку України протягом 2010-2013 років коливається в межах 17-20 % або в середньому 12,4 млрд дол. США [7].

Крім цього, слід відзначити, що в умовах загальної нестабільності та через високі ризики спостерігається зменшення схильності до інвестування у металургійне виробництво. Зазначене пояснює ситуацію, коли навіть прибуткові металургійні підприємства не здійснюють інвестиції у власне виробництво, незважаючи на високий ступінь зносу основних фондів.

Водночас, проблему залучення інвестиційних ресурсів частково вирішити можна за рахунок використання нетрадиційних інвестиційних джерел. Сьогодні пріоритетним напрямком розвитку економіки України є реалізація політики ефективного використання енергоресурсів. Актуальною проблемою для України є висока енергоємність вітчизняної продукції, у тому числі металопродукції, що є однією з основних причин суттєвого відставання рівня розвитку економіки держави від промислово розвинутих країн Європи та світу. Енергоефективність та енергозбереження стали традиційними елементами економічного розвитку та соціального благополуччя європейських країн в той час, як в Україні здійснення заходів із досягнення високого рівня енергоефективності та енергозбереження потребують залучення значного обсягу інвестиційних ресурсів. У грудні 2009 року була підписана Європейським Союзом та Україною Програма секторальної бюджетної підтримки під назвою «Підтримка виконання Енергетичної стратегії України в галузі енергоефективності та відновлювальних джерел енергії», в рамках якої передбачена реалізація ряду інвестиційних проєктів, спрямованих на впровадження енергозберігаючих технологій, які фінансуються за рахунок коштів Європейського Союзу.

Також, зважаючи на те, що в сучасних умовах розвитку економіки України більшість металургійних підприємств є акціонерними товариствами, в таких умовах найоптимальнішим резервом фінансування може стати раціональне використання переваг акціонерної форми власності.

Досвід країн з високорозвинутою ринковою економікою свідчить, що акціонерна форма господарювання має широкі можливості створення, оновлення та модернізації матеріально-технічної бази підприємств за рахунок концентрації великих розмірів капіталів шляхом емісії (у т. ч. додаткової) та розміщення акцій. Крім того, акціонерна власність сприяє залученню іноземного капіталу і, тим самим, відкриває можливості інтеграції національної економіки у світову.

З метою забезпечення ефективного функціонування інвестиційного розвитку металургійної галузі України він має бути спрямований на активізацію інноваційного розвитку металургійного виробництва. Враховуючи сучасну ситуацію, пов'язану із потребою в жорсткій економії використання паливно-енергетичних ресурсів, першочерговим завданням в даному напрямку має стати зосередження уваги на інвестуванні у впровадження енергозберігаючих технологій. Також поза увагою не можна залишати поступову модернізацію та технічне переоснащення виробництва.

В умовах проведення АТО в Донецькій та Луганській областях були зруйновані основні фонди ряду промислових підприємств та житлові фонди ряду міст та селищ у цих областях, тому є нагальна потреба активізувати виробництво металопродукції з метою наповнення внутрішнього ринку, що надасть вагомий поштовх інвестиційному розвитку галузі.

Бібліографічний список

1. Булеев И. П. Горно-металлургический комплекс Украины: состояние и перспективы развития // Экономический вестник Донбасу. – 2012. – № 3 (29). – С. 79-86.
2. Закон України «Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України» від 17.09.1999 року № 934-XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
3. Інтерв'ю с В. Мазуром «О том, почему наши металлурги оказались лишними на мировом рынке стали» // Деловая столица. – 2012. – № 50/604.
4. Наумов Д. Ю. Інвестиції в модернізацію металургійних підприємств України та їх вплив на формування структури і якості кадрового потенціалу галузі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/usoc/2008_4/Pages%20from%2071-86.pdf.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp/orp_u/orp1213_u.htm.
6. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.imf.org/>.
7. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=76451>.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу України на період до 2011 року» від 28 липня 2004 року № 967. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/967-2004-%D0%BF>.
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.06.2013 року № 413-р «Про схвалення проєкту Меморандуму про порозуміння між Кабінетом Міністрів України та підприємствами гірничо-металургійного комплексу».

Поступила 25.08.2014